

ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СПРЯМОВУВАННОСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Проаналізовано стан і досліджені проблеми, що пов'язані з реалізацією інноваційної моделі розвитку національної економіки; просліджана динаміка наукових і науково-технічних робіт, виконаних науковими організаціями та технопарками України; розглянуто основні вимоги щодо державної інноваційної політики, які спрямовані на надання економічній системі України інноваційної орієнтації.

There were examined and advestigated the problems which are connecting with providing innovational model of developing national economics; dinamic of scientific and technical works that were done by scientific organizations and technoparks of Ukraine was discovered; main requirements about state innovational politics that are directed for giving innovational orientations to economic sistem of Ukraine were examined.

Ключові слова: інноваційно-інвестиційна діяльність, інноваційна інфраструктура, інноваційна модель економічного розвитку, технологічні парки, науково-технічні дослідження та розробки, високотехнологічні виробництва, конкурентоспроможність продукції.

Вступ. Шляхи переходу національної економіки до інноваційної моделі розвитку передусім залежать від оптимального співвідношення наявних у країні складових інноваційного потенціалу, зокрема: мережі наукових організацій; забезпеченості науковими кадрами та відповідного рівня їхньої кваліфікації; обсягів фінансування наукової та науково-технічної діяльності; рівня інноваційної активності промислових підприємств і динаміки виробництва інноваційної продукції; наявності платежеспроможного попиту на інноваційну продукцію.

Постановка завдання. Метою дослідження є процес формування засад реалізації інноваційної спрямовуванності розвитку України, дослідження напрямків, які можливі для реалізації інноваційної моделі розвитку національної економіки.

Методологія. Для вирішення завдань дослідження використано

комплекс загальнонаукових методів, а саме: аналіз і синтез, статистичний аналіз, системний підхід, діалектичний метод пізнання, сучасні концепції інноватики, метод порівняльного та ретроспективного аналізу.

Результати дослідження. Перспективними для України на сьогодні залишаються такі високотехнологічні конкурентоспроможні виробництва: літакобудування, ракетно-космічна галузь, суднобудування, танкобудування, приладобудування, створення електронно-оптичних виробів, навігаційних приладів, радіотехнічних систем тощо. Всесвітнє визнання мають наші наукові школи й унікальні технології у сфері розробки нових матеріалів, біотехнологій, радіоелектроніки, фізики низьких температур, ядерної фізики, електрозварювання, інформаційно-комунікаційних технологій.

Серед проблем, що ускладнюють розвиток інноваційної діяльності в Україні, є проблеми слабого розвитку ринкових інституцій та фактичного спрямування державної політики на закріплення моделі економіки, яка ґрунтується на низькотехнологічних укладах.

З цих причин лівова частка продукції, що виробляється в Україні, не має відповідного науково-технологічного забезпечення. Крім того, спостерігається зниження рівня наукомісткості вітчизняної продукції. Як наслідок, вітчизняна продукція стає все менш конкурентоспроможною, а в експорті збільшується частка мінеральної сировини і продукції первинної переробки.

Проведений аналіз інноваційної політики країн Євросоюзу показує, що в 2008 році перше місце серед витрат займатимуть витрати, об'єднані в групу «модернізація економіки» (наука, дослідження, перепідготовка кадрів, технологічні інновації). Витрати на модернізацію економіки, закладені в рамках так званої Ліссабонської стратегії, пропонується довести до 57,2 млрд.євро. У США на щорічні цивільні науково-технічні програми витрачається від 5 до 7 % усіх бюджетних коштів. У 2006 році ця сума складала 135 млрд.доларів, а у 2007 році – біля 150 млрд.доларів. [5]

Наприклад, для Росії розрахувати загальний обсяг коштів, які виділяються з бюджету на інновації, проблематично – занадто значна їх кількість. Так, витрати на інновації в освіті в 2006 році досягли 40 млрд.рублів. Витрати на технопарки – 20 млрд.рублів, на впровадження у промисловість наукових розробок – 33 млрд.рублів. Крім цього, існують ще, як мінімум, дві окремі програми, які можна назвати інноваційними. Перша з них – це «Дослідження і розробка за пріоритетними напрямками в розвитку науково-технічного комплексу». На це планується виділити з бюджету протягом п'яти років 135 млрд.рублів. Друга – «Національна технологічна база» з обсягом бюджетного фінансування 50 млрд.рублів.

Треба відмітити, що перше місце серед країн СНД по зваженості та ефективності інноваційної політики займає Казахстан. У 2006 році у країні

були прийняті закон «Про державну підтримку інноваційної діяльності» і «Стратегія індустріально-інноваційного розвитку країни до 2015 року». Після затвердження цих документів в бюджеті 2006 та 2007 років передбачено фінансування заходів до формування національної інноваційної інфраструктури обсягом 1,2 млрд.тенге (біля 10 млн.доларів).

В Україні вперше підняли питання інновацій ще у 1992 році – тоді було створено Державний інноваційний фонд, що проіснував до 2005 року. На нього покладалися функції відбору та асигнування інноваційних проектів. Для наповнення фонду грошовими коштами запровадили спеціальний «інноваційний збір» розміром 1% від обсягу реалізації (для всіх промислових підприємств). Наявність окремого джерела фінансування дозволила за рік прокредитувати інноваційні проекти на суму біля 1 млрд.гривень.

Якщо розглянути динаміку наукових і науково-технічних робіт, виконаних науковими організаціями України за 1995 – 2006 рр., то можна виявити, що обсяг:

- фундаментальних досліджень (у відсотках до загального обсягу робіт) поступово збільшився з 11,5 до 15,3%;

- прикладних досліджень — знизився з 30% до 14%;

- науково-технічних розробок з 56% знизився до 53,8%;

- науково-технічних послуг — поступово збільшився з 3,4% до 16,9%;

- наукових робіт за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки становив 2,4 тис., або менше 6% загальної їхньої кількості.[3]

Значну роль в інноваційній діяльності України відіграють технологічні парки. Практика роботи технопарків протягом шести років підтверджує їхню високу ефективність щодо активізації інноваційної діяльності. У рамках виконання проектів технологічних парків з 2000 по 2006 рік обсяг реалізованої інноваційної продукції склав 8,42 млрд. грн., причому у 2006 році він дорівнював 2,28 млрд. грн. За період 2000-2006 років на зовнішньому ринку технопарками було реалізовано інноваційної продукції на 1,31 млрд. грн.

Вищевказані показники підтверджують, що технологічні парки сприяють забезпеченню потреб внутрішнього ринку, зменшують залежність від імпорту, нарощуються обсяги постачання на експорт високотехнологічної конкурентноздатної на світовому ринку продукції, створюють нові робочі місця і надають можливості для реалізації вченими і висококваліфікованими спеціалістами України свого інтелектуального потенціалу.

За час своєї діяльності з 2000 по 2006 рік технопарками було перераховано до Державного бюджету України та державних цільових фондів понад 630,59 млн. грн. Цей показник кожного року зростає: так, у 2004 році він склав близько 116,54 млн. грн., в 2005 році зріс на 27% і склав 148,62 млн. грн., а вже в 2006 році цей показник зріс майже на 55% і становив 230,04 млн.

грн.

Реалізація інноваційних та інвестиційних проектів технопарків має значну соціальну ефективність. В інноваційних та інвестиційних проектах технопарків, які реалізуються ними у 2007 році зайнято 4 378 осіб. Для реалізації проектів протягом усіх років було додатково створено 2 940 нових робочих місць.

Витрати технопарків на проведення науково–дослідних і дослідно–конструкторських робіт та на виробництво дослідних зразків з 2000 року по 2006 рік склали 348,29 млн. грн.

Сума залучених технопарками інвестицій з 2000 по 2006 рік у рамках виконання інвестиційних та інноваційних проектів склали 468.36 млн. грн. та кредитів 1 718,74 млн. грн. Одержані кошти з Державного бюджету на виконання інвестиційних та інноваційних проектів склали 4,6 млн. грн.

Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2006 року було затверджено Порядок зарахування сум податку на прибуток підприємств на спеціальні рахунки технологічного парку, його учасників та спільних підприємств, використання зазначених коштів і здійснення контролю за їх використанням. Технологічні парки відповідно до Закону України "Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків" можуть спрямовувати кошти спеціальних рахунків на проведення наукових, науково–дослідних та дослідно–конструкторських робіт за пріоритетними напрямками діяльності технологічних парків, підготовку конструкторської та технологічної документації, технічних умов, технічних проектів та витрати на підготовку виробництва інноваційної продукції, патентування розробок, придбання прав на об'єкти права інтелектуальної власності тощо. За час своєї діяльності з 2000 по 2006 рік виконавцями проектів та технологічними парками було використано на вищезазначені напрямки 596.91 млн. грн.

21 березня 2007 року постановою Кабінету Міністрів України № 517 було затверджено Порядок проведення моніторингу та здійснення контролю за реалізацією проектів технологічних парків, який визначає процедуру проведення МОН моніторингу та здійснення контролю за реалізацією проектів технологічних парків, які спрямовані на дослідження соціально-економічних результатів функціонування технологічних парків шляхом проведення перевірок виконання зобов'язань щодо реалізації проектів.

Згідно із Законом України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» режим інноваційної діяльності поширюється на 16 технопарків. На сьогодні діє лише 8: «Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка», «Інститут електрозварювання ім.Є.О.Патона», «Інститут монокристалів», «Вуглемаш», «Інститут технічної теплофізики», «Київська політехніка», «Інтелектуальні

інформаційні технології», «Укрінфотех». Станом на 1 квітня 2007 року чинні свідоцтва про реєстрацію мають 45 проектів технологічних парків, з яких виконується 31.

У табл.1 наведені показники діяльності технологічних парків за 2006 рік. Дані наводяться відповідно до поданих щоквартальних звітів технопарків.

Таблиця 1.

Показники діяльності технологічних парків у 2006 році

Показники	Сума, тис.грн.
Кількість інноваційних та інвестиційних проектів (zareєстровano/vikonується)	51/31
Сума інвестицій, що передбачена інвестиційними проектами	5971,7
Сума одержаних інвестицій,	8236
у т.ч. іноземних	2664,8
Сума одержаних кредитів	405006,3
Сума одержаних коштів Держбюджету,	0
у т.ч. державні капітальні вкладення	0
Загальна сума витрат на виконання інноваційних та інвестиційних проектів	2187431,2
Витрати на НДДКР та виробництво дослідних зразків	35207,5
Загальний обсяг реалізованої інноваційної продукції,	2280191,5
у т.ч. - реалізовано на внутрішньому ринку	1930474,2
- реалізовано на зовнішньому ринку	349718,1
Валові доходи від реалізації інноваційного (інвестиційного) проекту	1152466,1
Валові витрати за інноваційним (інвестиційним) проектом	1146001,8
Отримано податкових пільг,	35196,06
у т.ч. - за податком на прибуток підприємств,	32109,6
- за податком на додану вартість,	-225,8
- за ввізним митом	3312,36
Зараховано на спецрахунки податків,	75269,531
у т.ч. - податок на прибуток підприємств,	75269,531
- податок на додану вартість	0
Зараховано податків на спецрахунки виконавців проектів	64394,516
У т.ч. - податок на прибуток підприємств,	64394,516
- податок на додану вартість,	0
- на спецрахунок технопарку	10875,016
Використано коштів зі спецрахунку технопарку,	10455,1
у т.ч. - на цільове фінансування проектів	9799,3
Використано коштів зі спецрахунків виконавців проектів,	74103,2
у т.ч. - за рахунок цільового фінансування технопарку	9903,5
Перераховано платежів до бюджетів та державних цільових фондів	230041,85
у т.ч. - платежі до бюджету,	116930,47
- платежі до державних цільових фондів	113111,38
Кількість робочих місць	4378
- з них створено нових робочих місць	166

Одним із важливих факторів підвищення конкурентоспроможності економіки залишається можливість всіх регіонів країни генерувати та впроваджувати інновації. Тому поширення регіональної складової інноваційної сфери є ще одним із важливих питань, що в перспективі має вирішити інноваційна політика держави. В нашій країні диспропорційність розвитку регіонів проявляється і в інноваційній діяльності. Наприклад, на сьогодні більше 70% всіх проектів технопарків виконується підприємствами трьох крупних промислових мегаполісів – Києва, Харкова та Донецька.

Питома вага інноваційно активних підприємств у загальній кількості підприємств скоротилася більш ніж удвічі — з 26 до 11%. У розвинених країнах питома вага інноваційно активних підприємств становить 60-70%.

Серед факторів, які перш за все перешкоджають здійсненню інноваційної діяльності промислових підприємств, зазначено такі: економічні — нестача власних коштів (79,5% промислових підприємств), значні витрати на нововведення (57,1%), недостатня фінансова підтримка держави (54,3%), високий економічний ризик (40,7%); недосконалість законодавчої бази (38,7%); тривалий термін окупності нововведень (38,2%); відсутність коштів у замовників (32,1%). Крім того, 19,7% підприємств зазначили, що здійсненню нововведень перешкождала відсутність можливостей для кооперації з іншими підприємствами і науковими організаціями, 18,4% - нестача інформації про нові технології, 18,3% - нестача інформації про ринки збуту, 16,7% - відсутність кваліфікованого персоналу, 15,3% - відсутність попиту на продукцію, 16,6% - несприйнятливість підприємств до нововведень.

Про несприятливі умови для створення наукомісткої продукції та формування її ринку свідчить також становище в патентно-ліцензійній сфері України. Ринковий попит на інтелектуальну продукцію характеризується незбалансованістю і малим обсягом. Зокрема, лише 3,3% підприємств закупили розробки та технології на суму трохи більше 38 млн. гривень.

На реєстрації в Україні знаків для товарів та послуг зосереджується активність, головним чином, іноземних фірм і компаній: нерезиденти становлять 60-63% як власників прав, так і правонаступників за договорами про передачу прав та продаж ліцензій. Чітко вирізняється орієнтація на захист прав інтелектуальної власності, що стосуються, перш за все, споживчих товарів: більше половини всіх ліцензійних договорів на використання знаків для товарів та послуг стосуються лікєро-горілчаних і тютюнових виробів.

Отже, характерною є тенденція спрямування патентно-ліцензійної діяльності в Україні на захоплення споживчого ринку, в той час як на сектори, які мають складати основу інноваційної діяльності, ці відносини не поширюються.

Указом Президента України в кінці 2005 року була створена структура,

що відповідала за інноваційну політику, – Державне агентство по інвестиціям та інноваціям. В бюджеті 2007 року Держінвестиціям виділено лише 236 млн.гривень, з яких 144,5 млн.гривень – на фінансову підтримку інноваційних та інвестиційних проектів.

До 2012 року урядом планується залучити в інноваційну сферу не менше 7 млрд.гривень. Таке завдання поставлено у затвердженій нещодавно концепції «Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2008 – 2012 роки». Реалізація цього документу здатна підвищити конкурентоспроможність національної економіки та сприяти ефективному використанню вітчизняного науково-технологічного потенціалу. Наповнити конкретикою нову концепцію доручено Міністерству освіти і науки та Державному агентству по інвестиціям та інноваціям, які разом з іншими профільними відомствами подають на розгляд Кабінету Міністрів проект відповідної державної цільової економічної програми. Виконання програми надасть можливість підвищити не менше, ніж на 5% інноваційну активність промислових підприємств і підвищити обсяги виробництва інноваційної продукції на 20%. Досягти таких результатів планується за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів, а також інвестицій підприємств та установ, грантів міжнародних організацій.

Отже, запровадження інноваційного типу зростання має принципове значення для забезпечення національної конкурентоспроможності України, економіка якої характеризується значною питомою вагою застарілих виробництв. Особливого значення ця проблема набуває на шляху просування країни до членства в ЄС.

В умовах розвитку світової економіки, заснованої на знаннях, вітчизняна державна інноваційна політика має бути адекватною світовим тенденціям і спрямованою на опанування інноваційної моделі економічного розвитку, елементами якої є такі системи:

- продукування наукових знань та інновацій;
- освіти та підвищення кваліфікації кадрів;
- комерціалізації і використання наукових знань та інновацій;
- формування інноваційної культури суспільства;
- управління і регулювання інноваційного розвитку економіки.

Від державної інноваційної політики залежать можливості і темпи розвитку всіх складових моделі. Як свідчить аналіз зарубіжного досвіду, для інноваційної моделі розвинутих країн характерна переорієнтація державного впливу від прямого втручання в економічні процеси до переходу на більш ефективні методи опосередкованого впливу: створення умов для зростання ринкового попиту на інновації; сприяння розвитку конкурентного середовища; надання пріоритетної підтримки розвитку науки та освіти; забезпечення захисту інтелектуальної власності; забезпечення підвищення якості робочої сили і випереджальної динаміки зростання її вартості тощо.

Висновки. Формування і реалізація державної інноваційної політики, спрямованої на надання економічній системі України інноваційної орієнтації, потребує нових підходів, які базуються на врахуванні специфічних рис інноваційно-орієнтованої економіки, що характеризується, перш за все, чітко визначеною спрямованістю відтворювального процесу на досягнення високої технологічної конкурентоспроможності країни за рахунок наукових знань, технологій та інформації, а також наявністю відповідної до цих завдань соціально-економічної інфраструктури. Налічується декілька вимог щодо державної інноваційної політики в цих умовах, серед яких є:

—створення сучасної інфраструктури інноваційної сфери, забезпечення державної відповідальності за підготовку кадрів для потреб інноваційної економіки;

—здійснення ефективної структурної перебудови економіки за рахунок збільшення частки високотехнологічних галузей як наслідок інноваційних процесів.

Для того, щоб наблизитися до інноваційної моделі економіки, яка у світі визначається на рівні 40% інновативності, необхідним є формування і реалізація цілеспрямованої інноваційної політики. Науковою новизною дослідження є систематизація міжнародного досвіду з розробки і впровадження інноваційної моделі економічного розвитку. Аналіз показників інноваційного потенціалу нашої країни надає змогу стверджувати, що Україна зберігає можливість упровадження інноваційної моделі економіки.

Для успішної розбудови національної моделі інноваційного розвитку України на зазначених принципах особливого значення набуває формування системи управління і регулювання інноваційного розвитку як на державному, так і на регіональному та галузевому рівнях, а також безпосередньо на рівні підприємств і організацій.

Література

1. Маліцький Б.А., Попович О.С., Соловійов В.П. Перспективні напрями науково-технологічного та інноваційного розвитку України (Результати першого етапу прогностно-аналітичного дослідження в рамках Державної програми прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку на 2004-2006 роки) [Текст] / Б.А. Маліцький, О.С. Попович, В.П. Соловійов; НАНУ, Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім.Г.М.Доброва. – К.: Фенікс, 2006. – 208 с. – 1500 пр. – ISBN 966-651-373-4.

2. Маліцький Б.А. Еволюція поглядів на державну підтримку науки, оптимальну структуру і механізми її фінансування. Фундаментальные исследования и современные инновационные процессы: организация,

ефективність, інтеграція [Текст] / Б.А. Маліцький; НАНУ, Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім.Г.М.Доброва. – К.: Фенікс, 2007. – С. 120 – 129. – 1000 пр. – ISBN 978-966-651-455-7.

3. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Статистичний збірник // – К.: Держкомстат України. – 2006. – 362 с.

4. Гуржий А.М. Інноваційна діяльність в Україні: Монографія [Текст] / А.М. Гуржий, Ю.В. Каракай, З.О. Петренко, Н.І. Вавіліна, Т.К. Куранда. – К.: УкрІНТЕІ, 2006. – 152 с. – 300 пр. – ISBN 966-7505-85-5.

5. Табачник Д.В. Шляхи інноваційного розвитку України [Текст] / Д.В. Табачник, В.Г. Кремень, А.М. Гуржий, М.Ф. Гончаренко, В.О. Гусєв, О.А.Мазур. – К.: Людопринт, 2004. – 544 с. – 1500 пр. – ISBN 966-7127-05-2.

6. Общественно-политический и деловой еженедельник «Комментарии» № 24(84) от 22.06.2007 г. – 60 000 пр.

7. Міністерство освіти і науки України [Електронний ресурс]: веб-сайт / Мін-во освіти і науки. – К., 2007. – Режим доступу <http://www.mon.gov.ua>. – Назва з титульного екрана. – Дата останнього звернення 12.09.2007.